

SZAKMAI BESZÁMOLÓ

**A JANUS PANNONIUS MÚZEUM „MÁLENKIJ ROBOT” GYŰJTEMÉNYÉNEK BŐVÍTÉSE:
GULÁG- és GUPVI LÁGEREKBŐL SZÁRMAZÓ EREDETI TÁRGYAK, VALAMINT FOTÓK,
LEVELEK, NAPLÓK, DOKUMENTUMOK MEGVÁSÁRLÁSA
NKA pályázati azonosító: 209110/00068**

Szakmai vonatkozások:

A 2. világháború után a Szovjetunióba kényszermunkára hurcolt polgári személyek sorsához, a „málenkij robothoz” kapcsolódó tárgyak, dokumentumok, fotók stb. gyűjtése a Múzeum gyűjtőmunkájában, a kutatási és gyűjtési területei között 17 éve kiemelkedő szerepet tölt be. Mindez megfogalmazódik az intézmény Gyűjteménygyarapítási és revíziós tervében is. Az országban, de azon kívül is egyáltalán elsőként a JPM rendezett 2009-ben a „málenkij robotra” hurcoltak emlékére időszaki és vándorkiállítást, mely aztán több hazai és külföldi helyszínen is bemutatkozott. Ezt több tematikus, bővített kiállítás is követte, majd teljesen saját erőből, saját gyűjtésből 2021-ben megnyílt az állandó „Málenkij robot” emlékkiállítás a pécsi Vasváry-házban. Rendszeresen rendez az intézmény továbbra is a témával kapcsolatban kiállításokat (vándorkiállítás formájában), előadásokat, múzeumpedagógiai programokat, konferenciákat stb., kiadványokat jelentet meg, kutatóutakon vesz részt.

A második világháború utolsó hónapjaiban a történelmi Magyarországi civil lakossága köréből mintegy 250-300 000 főt, ebből a magyarországi németység köréből több mint 60 ezer német nemzetiségű embert, elsősorban fiatal lányt, asszonyt, fiatal férfit hurcoltak el a Szovjetunióba többéves kényszermunkára.

A közel két évtizedes gyűjtő- és kutatómunka során a tulajdonosok, az egykori elhurcoltak, ill. családtagjaik a múzeumi anyagot gazdagítva kölcsönadták jóindulattal a tárgyaikat, a fotók, dokumentumok közlési joga is bonyodalmas és költséges volt. Az NKA műtárgyvásárlási támogatása révén ezek a nehézségek elhárultak: gazdagodott a JPM gyűjteménye, a digitalizálás révén a fotókhoz, dokumentumokhoz kapcsolódó felhasználási jogokat is megkapta a JPM.

A Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Körétől (Német Kör) megvásárolt „málenkij robotos hagyatékok” mindegyike ritkaságok közé tartozik: valamennyi műtárgy az 1944-1949 közötti, tehát a „málenkij robot” időszakából, az egykori szovjet lágeremből, vagy ahhoz kapcsolható területről származik, ill. kényszermunkára elhurcolt polgári személyekhez

kötődők, és mindegyikhez a konkrét történet, eseménysor ismert. A JPM látókörébe e tárgyak a Német Körrel való szoros szakmai együttműködés keretében kerültek.

Konkrét származási helyük (pl. a láger helye, száma), az elhurcolt tulajdonosuk neve, egyéb körülmények (pl. készítették, vagy vásárolták az ottani kis keresetükből, még itthonról magukkal vitték, ott kapták stb.) is – bár sajnos nem teljes körűen – ismertek.

Több érdekes, személyes történet fűződik hozzájuk, így pl. használatukkal és az utóéletükkel kapcsolatban is (berliner kendő, pufajka, evőeszköz, énekeskönyv stb). Mindezekhez fontos kiegészítő információkat tartalmaznak az elhurcoltak elmondott és leírt visszaemlékezései és a lágerekből származó levelek, versek, imák, melyek az elhurcoltak életének, mindennapjaiknak, érzéseiknek fontos dokumentumai.

A tárgyak, dokumentumok állapota a koruknak megfelelő, a papíralapú dokumentumok, fotók is jó állapotúnak mondhatók, digitalizálásra alkalmasak voltak. Jelentős, hogy a levelek egy része német dialektusban íródott, ez egyben nyelvtörténeti érdekesség is, ahogy a beszélt nyelvet/dialektust írásba átvitték.

Tapasztalatok:

Nevezett műtárgyak történeti ritkaságnak számítanak, hiszen a 40 évig tabutémaként kezelt „málenkij robot” időszakáról dokumentum, tárgy alig maradt meg. A kényszermunkára hurcoltak nagyon kevés dokumentumot, tárgyat, fotót hoztak haza, ill. őriztek meg ebből az időszakból. Ennek oka elsősorban az, hogy a szovjet lágerekből szigorúan tilos volt hazahozni bármilyen tárgyat, dokumentumot, később erről az időszakról beszélni nem lehetett, sőt szégyellték és titkolták is az egykori elhurcoltak, így a dokumentumokat félelemből sokan elégették, azokat megsemmisítették. Sok tárgyi emlék semmisült meg azért is, mert egyszerűen nem tartották érdemesnek arra, hogy őrizzék (ezt mutatja pl. a tárgyak utóélete is), vagy megsemmisítésükkel egyszerűen szabadulni akartak az emlékektől is (erre is mondtak több példát a visszaemlékezők).

A lágerekből hazaküldött, vagy az oda címzett levelek nagy része elkallódott, nem is ért el a címzetthez, volt, aki el sem küldte, halála után a szekrény mélyén találtak rá a leszármazottak (Petz Katalin). A dokumentumok, levelek, fotók, tárgyak tekintetében a digitalizálás, a közlési /megjelentetési jogok megszerzése fontos cél volt a JPM történeti gyűjteménye számára.

Fontos tény, hogy az egykori GUÁG-GUPVI lágerekbe elhurcoltak közül ma már nagyon kevesen élnek, ők is jóval 90 év felettiiek, így egyre valószínűtlenebb az, hogy újabb tárgyak

kerülhetnek képbe. Az egykori elhurcoltak közül, akiktől a tárgyakat származnak, már csak egy fő él (Az 1930-ban született Jekl Katalin, akit 14 (!) évesen hurcoltak el az édesanyjával együtt, majd 1947-ben a lágerből egyenesen Németországba toloncolták őket, onnan fél év után „szöktek” haza). Az is megfigyelhető, hogy a „málenkij robotból” származó tárgyakat a lemenők – mivel most már lehet róla beszélni, tudják ezeket mihez kötni – családi ereklyeként őrzik, és nem, ill. csak anyagi ellenszolgáltatás révén válnak meg tőlük. Az, hogy múzeumi gyűjteménybe kerülnek, hogy szakszerűen megőrizzük és kiállításokon, katalógusokban bemutatjuk a családi ereklyéket, az anyagi ellenszolgáltatás mellett mindenképp motiváló tényező volt.

Eredmény:

Célkitűzése a JPM-nek, hogy a több mint negyven évig tabuként kezelt témával kapcsolatos nagyon kevés fellelhető tárgy, dokumentum, fotó lehetőleg egy helyen összegyűjtve, így álljon a kutatók, kiállítások, az oktatást segítő rendezvények, az érdeklődők rendezésére, és erre a JPM Történelmi Osztálya a legautentikusabb. Ezen túlmenően, mivel a “málenkij robottal” leginkább sújtott nemzetiség, a magyarországi németység több mint harmada a “Schwäbische Türkei”, vagyis Baranya-Somogy-Tolna megye területén él, a nemzeti és a helyi kollektív emlékezet szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bír a téma gondozása, a tárgyak, dokumentumok begyűjtése, feldolgozása, bemutatása.

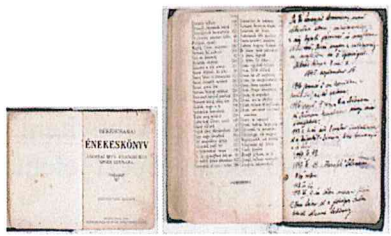

További célunk a megvásárolt tárgyaknak az állandó kiállításban, ill. időszakos kiállításokban, kiadványokban történő bemutatása. 2024/2025-ben lesz a kényszermunkára hurcolások 80. évfordulója, ekkora a JPM szeretné a jelenleg is látható, a teljesen önerőből, saját gyűjtésből felépített kiállítását az új szerzeményekkel, megújított installációval és multimédiás eszközök segítségével kibővíteni. Ehhez jelen pályázati támogatás, a tárgyi emlékek megvásárlása az első fontos lépést jelentette.

A JPM restaurátorai a jövő évi munkatervükbe felveszik a jelen pályázattal megvásárolt tárgyak szükséges tisztítását, konzerválását.

A megszerzett tárgyak és fotók kiadványban történő mielőbbi bemutatására a JPM pályázat benyújtását tervezi.

A megvásárolt műtárgyak bemutatása, a nyilvántartásba vételi leltári számok

Szakterület: JPM, Új- és Legújabbkori Történelmi Osztály
Gyűjteményi egység: „málenkij robot”

Megnevezés és leltári szám	Származási hely/ek	A tárgyak bemutatása	Fotó
szamovár T. 2022.10.1	Az uráli 1701-es lágerből (Oktjabrstkij) hozták haza a baranyai Somberekre.	Szilárd tüzelésű szamovár, melyet a lágerben a fával, vagy szénrel fűtött kályhán használtak, forróvíztárolóként is funkcionált. A hosszú visszaúton is szükség volt rá, ezért hozhatták csupán haza 1948-ban.	
Imakönyv (Énekeskönyv) T.2022.7. 1.	Békés – Donyec-medence (Novij Sachtj) - Békés	A 18 évesen elhurcolt Schubkegel Mária vitte magával elhurcolásakor, benne néhány jegyzetet készített a lágerévei alatt.	
Pufajka T. 2022. 11.1.	Donyec - Beremend	Bányamunkán ez volt a „munkaruha”, itthon kerti munkákhoz, favágáshoz használt kabát lett.	

Pécs, 2022. november 12.

Tárgy: Pályázat szakmai beszámolója
NKA azonosító: 209110/00068

Üi: W. Müller Judit pályázati felelős
lkt: PT/4-6/2022

<p>Sváb kendő és szoknya</p> <p>szoknya: T. 2022. 13. 1.</p> <p>kendő: T. 2022. 13. 2.</p>	<p>Erdősmecke – Püspök-nádasd</p>	<p>A különleges zöld berliner kendőt az elhurcolt M. Ádámné (Pelcz Erzsébet) vitte magával elhurcolásakor, 1944 karácsony másnapján. Pécsváradnál ő az első éjszaka megszökött, ez melegítette a négy hónapos bújkálása alatt is (Erdősmecke). A szoknya is az ő hagyatékából származik.</p>	
<p>egyéb ruhadarabok</p> <p>réklík: T. 2022. 12. 4. T. 2022. 12. 5. T. 2022. 12. 6.</p> <p>pacsker: T. 2022. 12. 1. T. 2022. 12. 2.</p> <p>hímzett kendő T. 2022. 12. 3.</p> <p>fekete kendő: T. 2022. 12. 7.</p>	<p>Szellő Donyec-medence, Horlovka) Pécsvárad</p>	<p>- Guhr Károlyné, Trickl Anna hagyatékából. Őt 18 évesen hurcolták el Szellőről, a három éves kényszermunkából hazatérésekor már Pécsváradra kellett mennie a családjával, hisz Szellőn mindenüket elvették, családjuk egy részét kitelepítették Németországba.</p>	

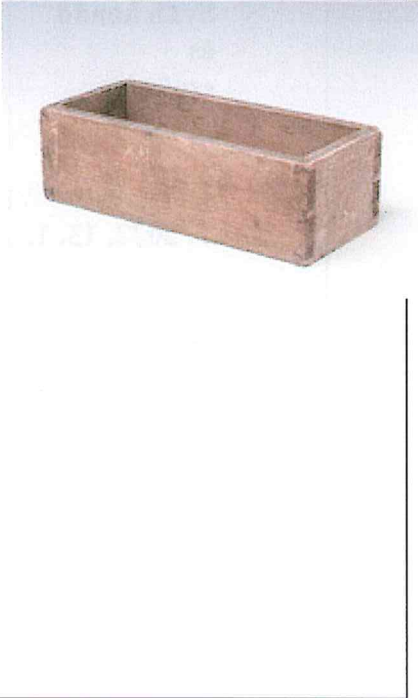
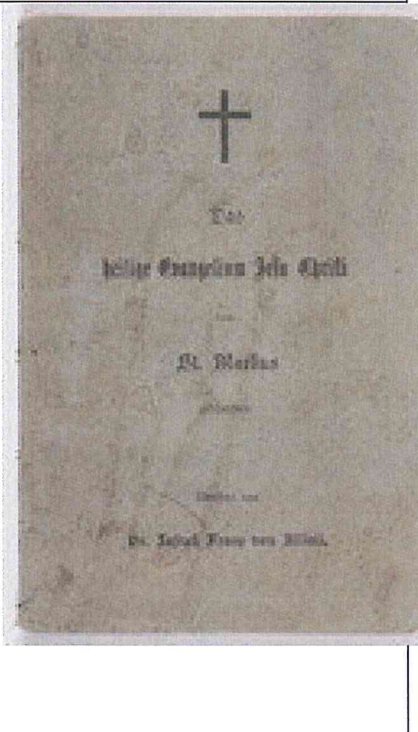
Pécs, 2022. november 12.

Tárgy: Pályázat szakmai beszámolója

NKA azonosító: 209110/00068

Üi: W. Müller Judit pályázati felelős

lkt: PT/4-6/2022

<p>fadoboz</p> <p>T. 2022. 8. 1.</p>	<p>Urál/Oktjabr- szkij, 1701-es láger, Mecsek- nádasd</p>	<p>Az internált férfiak a lágerben az ottani életet megkönnyítő tárgyakat is készíthettek, így ezt a dobozt is, mely Elblinger Józsefné (Pálfi Borbála) hagyatéka. Nagyon nehezen vált meg tőle, fontos emlékeket őriz e tárgy: ottani szerelme készítette. Csak az idősek otthonába költözésekor adta el a Német Körnek.</p>	
<p>Evangélium</p> <p>T. 2022.5.1.</p>	<p>Geresd - Horlovka, 19-20 sz. bánya - Geresdlak</p>	<p>A német nyelvű énekeskönyvet (imakönyvet) Peszt Katalin vitte magával elhurcolásakor, a Donyec-medencei Horlovka lágerébe nyújtott némi vigaszt a málenkij robotosoknak. Együtt imádkoztak, énekelték a benne lévő német nyelvű imákat, egyházi énekeket.</p>	

Edény, kanna és evőeszközök T. 2022. 9. 1. T. 2022. 9. 2. T. 2022. 9. 3.1 T. 2022. 9. 3.2	Kaukázus - Szágy	A kaukázusi Stari Promislavban (Grozniy mellett) a piacon vett pléhkanálak, egy baranyai, Szágyról elhurcolt férfié, Neumann Mihályé volt. Itt ismerkedett meg későbbi feleségével.	
Színes nyomott, papírvászon-darab, a hátulján felirat: név, cím, rajz T. 2022. 6.1.	Lutz Jánosné, Jekl Katalin (Nagypall) hagyatékából	A szovjet lágerből (Donyec-medence, azaz Donbass) egyenesen Németországba vitte a vonat. A szovjet lágerbéli és a német címe is látható a vászondarabon. (Sajnos az imakönyvétől nem vált meg most sem)	

JANNUS
PANNONIUS
MÚZEUM

Pécs, 2022. november 12.
Tárgy: Pályázat szakmai beszámolója
NKA azonosító: 209110/00068
Üi: W. Müller Judit pályázati felelős
lkt: PT/4-6/2022

<p>GUPVI-lágerben készült fotók</p> <p>összesen 117 fotó</p> <p>AD/1792-2022</p> <p>(Néhány példa a lágerfotókból)</p>	<p>Egyéni és csoportfotók különböző szovjet lágeremből</p>	<p>A fotók egy része ún. propagandafotó, szép (bársonyos, oszlopos, pálmafás stb.) háttérrel. Fontos az ezekhez kapcsolódó közlési/felhasználási jog.</p>	
---	---	---	--

JANNUS
PANNONIUS
MÚZEUM

Pécs, 2022. november 12.
Tárgy: Pályázat szakmai beszámolója
NKA azonosító: 209110/00068
Üi: W. Müller Judit pályázati felelős
Ikt: PT/4-6/2022

<p>Lágerben írt levelek, fotók, dokumentumok, visszaemlékezések, napló.</p> <p>AD/1790-2022 AD/ 1791-2022 AD/ 1793-2022 AD/ 1794-2022 AD/ 1795-2022</p> <p>(138 adattári oldal)</p> <p>(Néhány példa a lágerdokumentumokból, levelekből)</p>	<p>A Donyec-medence, az Urál, a Kaukázus és Moszkva környéke lágereiből, közte Szirtes Lőrinc (Pécs) Szabó István (Tököl) és Bacsó Miklós (Tiborc-szállás)</p>	<p>A különböző GULÁG-GUPVI lágerekben írt levelek, naplók, az ott készült rajzok, dokumentumok, majd visszaemlékezések és emlékiratok, ezek digitalizálása valamint közlési/felhasználási joga.</p>	
---	---	--	--

Összegzés: szakmailag fontos, hiteles és indokolt volt, hogy a felsorolt tárgyak a Német Körtől a Janus Pannonius Múzeumhoz kerüljenek. A megfelelő tárolási, raktározási és hozzáférési lehetőségek adottak, emellett több mint 17 éves tudományos kutatás, kiállítások, kiadványok, konferenciák, kutatóutak sora biztosítja a további szakszerű bemutatást, közzétételt is.

A tárgyak, fotók, dokumentumok stb. felkutatására, megvásárlására irányuló pályázati projekt szakmai szempontból mindenképp sikeresnek, eredményesnek tekinthető, mellyel biztosítottak a műtárgyak megőrzésének, feldolgozásának és a közönség elé tárásának további feltételei.

Ezúton is köszönjük az NKA támogatását!

Dr. Bertók Gábor
igazgató, JPM

